

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Мігай Наталя Борисівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки, обліку і підприємництва,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Коверний Олександр Євгенійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Друга половина 20-го століття ознаменована остаточним рішенням світової спільноти вступити в еру інформаційного суспільства, що призвело до використання новітніх електронних комунікаційних технологій, зокрема Інтернету, в усіх сферах суспільного життя. Стрімка глобалізація цифрового суспільства принесла сучасній людині багато переваг, зокрема необмежений доступ до електронних бібліотек, різноманітних освітніх, інформаційних та розважальних веб-сайтів. Однак, окрім очевидних переваг, діджиталізація суспільства також сприяла появі та поширенню певних видів злочинів, зміст яких розкривається через неправомірне використання об'єктів інтелектуальної власності.

Термін «інтелектуальна власність» з'явився в ході тривалої практики (яка почалася у 18 столітті) юридичного закріплення за певними особами права на результати інтелектуальної діяльності в галузі науки, виробництва, мистецтва тощо. У науковій термінології термін почали використовувати з 1950-х років. Батьківщиною права інтелектуальної власності прийнято вважати Велику Британію.

Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнята 14 липня 1967 року, передбачає, що термін «інтелектуальна власність» включає права на літературні, художні та наукові твори; художні виконання, звукозаписи, радіо- і телевізійні передачі; винаходи в усіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові відкриття; наукові відкриття, промислові зразки, торговельні марки, знаки обслуговування тощо [5, с. 9].

До об'єктів інтелектуальної власності належать наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау, торговельні марки, наукові, літературні та художні твори, комп'ютерні програми, топографії інтегральних мікросхем, біотехнологічні продукти, репрографія тощо [5, с. 10].

Суб'єктами інтелектуальної власності є вчені, винахідники, раціоналізатори, будівельники, технологи, дизайнери, художники, письменники, композитори, виконавці та інші творчі особистості, які створюють ці об'єкти [5, с. 19].

Принципи правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності викладені у статтях 41 та 54 Конституції України. Так, відповідно до статті 41 Конституції України [1], «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», а стаття 54 Конституції України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, а також моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Частина 3 статті 418 Цивільного кодексу України передбачає, що право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, встановлених законом [2].

У ХХІ столітті економіка знань значно змінила підходи до використання інтелектуальної власності. У багатьох сучасних компаній головним активом є не фізичні ресурси, а інтелектуальні – знання, технології, бренди та творчі продукти. Такі компанії, як Apple, Google, Microsoft, є прикладами підприємств, для яких патенти, торгові марки та авторські права на програмне забезпечення складають основну частину їхньої вартості.

Так компанії розуміють, яку роль відіграють патенти і товарні знаки в збереженні їх конкурентоспроможності та посилення ринкових позицій. Відомо, що від 45 до 75% вартості окремих успішних компаній складають їх права інтелектуальної власності, перш за все промислової [4, с. 5].

З розвитком нових технологій, таких як штучний інтелект, біотехнології, криптовалюти та блокчейн, інтелектуальна власність проникає у нові сфери. Наприклад, питання про те, хто володіє правами на продукт, створений штучним інтелектом, є однією з головних юридичних дискусій у сфері інтелектуальної власності. У сфері біотехнологій та медицини патенти на генетичні дослідження або нові ліки стали ключовим елементом конкурентної боротьби.

Останніми роками відбулися зміни до законодавства про торговельні марки та промислові зразки, особливо в липні 2020 року. Верховна Рада прийняла нові законодавчі зміни для кращого узгодження національного середовища інтелектуальної власності в Україні з ЄС відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2017 році. Позитивним моментом є, наприклад, збільшення строку охорони прав на промислові зразки з 15 до 25 років.

Згідно з опитуванням Property Rights Alliance, Україна посідає 100 місце в 2023 році з оцінкою 4011 балів, що значно нижче середнього показника в ЄС (6,749). Проте є позитивні тенденції покращення рейтингу, оскільки у 2007 році IPRI України становив 3403, що було найнижчим показником за досліджуваний період. Згідно з дослідженням Property Rights Alliance, країни були розділені на три групи за рівнем захисту інтелектуальної власності. Таким чином, Україна увійшла до першого кластеру, що складається з 24 країн із загальним населенням понад 1,2 млрд осіб. Найближчою до його центру країною є Мадагаскар, за ним йдуть Нігерія, Зімбабве, Болівія та Чад. Гаїті є найдалшою країною від центру кластеру, за нею йдуть Бруней-Даруссалам, Венесуела, Ангола та Республіка Ємен [8].

Однією з найбільших проблем у сфері інтелектуальної власності є недосконалість чинного законодавства. Хоча Україна поступово адаптує своє законодавство до європейських стандартів у контексті Угоди про асоціацію з ЄС, багато аспектів правової охорони інтелектуальної власності залишаються недостатньо регламентованими або застарілими.

У вересні 2017 р. розпочалася робота над створенням єдиного спеціалізованого судового органу – Вищого суду з питань інтелектуальної власності, покликаного покращити ефективність системи захисту прав. Подібні спеціалізовані суди існують у Німеччині (Федеральний патентний суд), Японії (Вищий суд з інтелектуальної власності) та низці інших країн світу. Однак повноцінна робота вказаного суду в Україні ще не розпочалась [3].

Хоча Україна є підписантом багатьох міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності, зокрема Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) та членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), повна імплементація цих норм у національне законодавство відбувається повільно. Часто законодавчі ініціативи не встигають за змінами на міжнародній арені, що створює прогалини в правовому полі.

Інтелектуальна власність є ключовим елементом економічного розвитку сучасної держави, забезпечуючи можливості для інновацій, творчості та стимулювання економічного зростання. Проте в Україні правова охорона інтелектуальної власності все ще має низку проблем, що ускладнюють ефективний захист і комерціалізацію інтелектуальних активів. Незважаючи на успіхи у сфері наближення законодавства до стандартів Європейського Союзу та міжнародних норм, система правового захисту інтелектуальної власності в Україні вимагає подальших реформ для підвищення її ефективності [7].

Отже, основними проблемами у сфері захисту інтелектуальної власності є неготовність українського суспільства поважати право інтелектуальної власності та відсутність ефективних механізмів захисту

та забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності. Найбільш дієвим способом покращення правового захисту інтелектуальної власності є подальший розвиток культурного співробітництва між країнами та укладення міжнародних угод про взаємне визнання і захист авторських прав.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Ангел С. Непотрібна інтелектуальна власність: де і чому гальмує Україна. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/03/13/7078571>
4. Капіца Ю.М. Проблеми реалізації прав інтелектуальної власності в Україні. *Теорія та практика інтелектуальної власності*. 2007. № 1. С. 3–12.
5. Семків В., Шандра Р. Інтелектуальна власність: Підручник для студентів неюридичних факультетів. Львів : «Гал. друкар». 2015. 280 с.
6. Гришко В.І., Киричук Б.С. Організаційно-правові аспекти захисту прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми й перспективи розвитку. *Проблеми цивільного та господарського права*. 2024. № 1. С. 103–108.
7. Холявка С.В. Захист інтелектуальної власності: історія розвитку та перспективи вдосконалення в сучасній Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 177–182.
8. International Property Rights Index 2023. URL: <https://internationalpropertyrightsindex.org/#world-map>